(малюнки сільського каламуту у 4 діяї)

ЛИЦЕДІЇ:

Данило Кугутенко, селянин.
Тетяна, його жінка.
Килина, Данилова небога, дівчина.
Макар
Сидір селяне.
Хвилимон
Йосип
Дмитропарубки.
Лукія
Теклядівчата.
Андрій Тимохвійович, панський прикажчик.
Урядник.
Соцький.
Митька
Ванька — парубки.
Яшка
Гаврик —музиканти.

1-й, 2-й і 3-й парубки, 1-а, 2-а і 3-я дівчата, хлопець, народ, стражники, парубки, дівчата і діти.

Діється на селі.

ДІЯ ПЕРША

З правого боку причілок Данилової хати, тин, хвіртка; під хатою лежать колодки.

ЯВА 1

З лівого боку виходять Хвилимон, Йосип і Дмитро.

Хвилимон. Невже не чули, що казав біля церкви Стьопка, лакей того пана, що торік продав двісті сімдесят десятин демиївцям?
Йосип. Я не дочувався, а що таке?
Дмитро. Ая стояв оддаля, то й овсім не чув.
Хвилимон. Цікава сторія. Волосний писар, регочучи, промовив до старшини: "Отепер,— каже,— на святках ізнов пойдьоть у нас безшабашне п'янство в селі..."
Йосип. Іменно, що пойдьоть... Писар наперед усіх налимониться: питиме цілий тиждень; а другий похмелятиметься...
Дмитро (регоче). Та й старшина не відстане.
Йосип. Недаром люде і ймення йому призначили: Непромийчарка!
Хвилимон. "Торік,— каже писар,— по подщоту монопольщика у нашім селі вяпито горілки більш як на двадцять тисяч..."
Дмитро. Ой-ой-ой! Невже на двадцять тисяч? Ловко!..
Йосип. Та це ж можна б було прикупить десятин з двісті землі?
Хвилимон. Ще б не можна, звісно, що можна б... Стьопка і втручився в їх розмову. "Ви,— каже,— господа начальники, лічите, скільки пропивають селяне; а коли б ви довідались, скільки пани пропивають та купці і всякі городяне... От я,— каже,— служу у пана сім год і знаю, на яку суму він купує в городі шогода вин та горілок, тільки задля свого дому: він один за сім літ більш потратив на питво як двадцять тисяч... А єсть такі пани, що ще більш тратять!.. От, господа начальники, над ким треба реготати!.. Та шкода,— каже,— нема кому!.."
Дмитро. Що ж писар?
Хвилимон. Що ж, облизався, та й тільки; а старшина зараз і одмовив: "Нам до панів нікоторого діла; на те вони й пани..."
Йосип. Пани б то недоторканні?..
Дмитро (регоче). А звісно, вони з іншого тіста!
Хвилимон. Далі Стьопка і почав виявляти, що, каже, як пан або купець нап'ється так, що з ніг валиться, його садовлять у хваїтона або в каляску і везуть додому; а мужика тягнуть в часть, накладуть йому в шию по перве число та кишені повивертають; а іноді ще й ребра

поламають... Старшина одвернувся від нього і одійшов, а за старшиною і писар посунув... Ніби і слухати бояться про таке.

Пішли.

ЯВА 2

Лукія і Текля виходять з другого боку.

Лукія. Гукнемо на Хвилимона, може, й він піде з нами до плащаниці?

Текля. Це ж вони, мабуть, вже від плащаниці вернулись...

Лукія. А може, й ні? Гукни-бо!..

Текля. Знов тобі замарудилося Хвилимона? Чи давно нехтувала ним: і сякий, і такий, і бачить його не хочу, і розмови його не хочу чути?..

Лукія (регоче). Еге ж, знов закортілось!.. Та ні, то я так, в шутки...

Текля. Ой бачу я, що ти не в шутки закохана в ньому...

Лукія. Хто, я? У Хвилимонові? Я в ньому закохана?.. Та нехай він тобі скисне!.. Ач, що вигадала!,. Ох і противний же він мені!.. Ох і гидкий!.. А дурний, дурний, аж крутиться!..

Текля. Ну, вже ти варнякаєш казна-що!... Всі люде мають його за надто розумного.

Лукія. Нехай хоч і весь світ лічить його за розумного, а мені він дурний!

Текля. Глянь, глянь, якась чужостороння дівка чи молодиця зустрілася з парубками: Йосип і Дмитро пішли далі, а Хвилимон вернувся з нею... Сюди надходять... Підождемо та побачимо, що воно за людина...

Лукія (спершу кинулась, щоб подивитись, а далі зупинилась). Не хочу дожидати... Я тобі докажу, що овсім я не закохана у Хвилимонові... Прийдуть святки, нізащо з ним не похристосуюся; захоче побалакати зо мною — плечима до нього повернусь,— ось що!.. Я тобі докажу і всім докажу!.. Ходім!.. Не хочеш? Ну, я й сама піду! (Пішла).

Текля (йдучи за нею). Чудернацька ти дівка, їй-богу, чудернацька! (Пішла).

ЯВА З

Килина (з вузлом в руці) і Хвилимон.

Хвилимон. Кажете, що писали до дядька листи?

Килина. Двічі писала і ні на жодного листа не одібрала відповіді.

Хвилимон. Певно, збирався відповідать... Звісно, як чоловік неграмотний.
Килина. А ви грамотні? Хвилимон. Та неначебто трохи.
Килина. У школі вчились чи так де? Хвилимон. Я скінчив сільську школу.
Килина. Он як!.. А як ваше ймення?
Хвилимон. Хвилимон.
Килина. А по батюшці?
Хвилимон. Ну, того хоч і не треба!..
Килина. Чому не треба? В городі без сього не можна, незвичайно...
Хвилимон. Так то ж у городі... Осе ж вам 5 хата вашого дядька,— пізнаєте?
Килина. Як же я її пізнаю, коли мені не було й года, як моя мати пішла звідси і мене з собою взяла?..
Хвилимон. А дядька ж ви бачили коли-небудь?
Килина. Бачила, він скільки разів приїздив у город і одвідував матір.
Хвилимон. А мати ваші служили там де, чи як?
Килина. Служила... у одного пана... Нам добре жилося, доки пан живий був... Я спершу ходила в городську школу, а потім віддали мене в швачки... Як пан помер, то звідкись взялась його сестра, вона прибрала все до своїх рук і нас прогнала...

Чутно за хатою гомін.

Хвилимон. Ото ж і дядина ваша, ондечки з кимсь на вгороді гомонить.
Килина. Дядину я либонь тільки двічі й бачила... Піду привітаюсь. (Хоче йти).
Хвилимон. Виходьте иа святках на вулицю... до дівчат...
Килина. Я ні з одною з ваших дівчат не знайома.
Хвилимон. Так що ж, познайомитесь... Хіба довго? Вийшли на вулицю: "Христос воскресе!" — "Воістину!.." От і познайомились.
Килина. Невже так зразу?
Хвилимон. Авжеж. В городі, певно, примхи та церемонії?
Килина. Там така поведенція, щоб хтось знайомий з вами і з тими, з котрими ви схочете познайомитись, підійшов з вами та й познайомив.

Хвилимон. Чудернацько як!..
Килина. А в селі сього звичаю нема?
Хвилимон. Та й зроду-віку його не було!.. Може, й мені не слід було підходить до вас без такого, котрий...
Килина. Так се так трапилось, що я мусила сама озватись до вас та спитати про дядькову хату... Піду до дядини. (Простягає руку). Будемо знайомі.
Хвилимон (почоломкався). Побачимось на святках?
Килина. А мабуть, що так. Я бачила, у вас там на горі качелі стоять. (Пішла на вгород).
Хвилимон. Може, я мушу звати вас по-горолському?.. Я й не спитав, як вас... Знаю, що Килина, а як по батюшці?
Килина (усміхнулась). Обійдемось і без батюшки!..
Хвилимон. Себто згоджуєтесь з нашими слобідськими звичаями?..
Килина. Поговірка каже: "На чиїм возі їдеш, того й пісню співай..."
Хвилимон. А так. Нехай городяне в городах поводяться по-городському, а ми, слобожане,— по-слобідському.

Килина пішла.

ЯВА 4

Виходить Йосип.

Йосип. Хто вона така?
Хвилимон. Кортить? Ач, який цікавий.
Йосип. Ні, справді, що воно за людина?
Хвилимон. Ходім, дорогою розкажу.

Пішли.

ЯВА 5

Данило і Макар.

Данило. Се вєрно, що за торішню ціну я не піду на поденну в якономію... Коли скрізь навкруги ціна пішла вгору, то я хіба у бога теля з'їв?

Макар. Воно, конешне, годиться, щоб так, як ї по других якономіях... Що ж, наші людці маракують і сяк і так, іншого не розбереш... А щоб котрий висловив прямо, що, мовляв, ось так-то і так... то такого промеж нас і нема. Хоч і ти: торік теж сперечався, а опісля...

Данило. Так то ж торік... Кажеш: нема промеж нас такого?.. А може, й знайдеться?., і повинен знайтись... І знайдеться такий!..

Макар. Навряд.

Данило. Ая знаю такого!

Макар. Хвилимон би то?

Данило. А може, й не Хвилимон?

Макар. Так де ж він такий? Хто він?

Данило. Де? Тутечки! А хто він такий? Я!

Макар. Ну, побачимо...

Данило. І побачиш, і почуєш! За торішню ціну я нізащо на світі!.. Як чоловікові не сорок копійок, а бабі не тридцять, так і нікоторої розмови зо мною, як води в рот наберу!..

Макар. Не викрепиш.

Данило. Викреплю.

Макар. Ну, якщо той, то й я за тобою.

Данило. Падлєц буду, викреплю!..

ЯВА 6

Данилиха іде з города, за нею Килина.

Тетяна. Вітай, чоловіче, ось гостю.

Данило. Що ж то за гостя?

Макар. Гляди ж, держи слова. Прощай. (Пішов).

Данило. Додержу. Ходи здоров.

Килина (підходить). Здрастуйте, дядьку! (Кланяється).

Данило. Це ж... либонь Килина?

Килина. Та Килина ж... (Цілує його в руку).

Данило. Це ж ти як: по волі чи по неволі?
Килина. Більш по неволі. Без бумаги не дозволяють в городі жить... Доки жила при матері — не чепали...
Данило. А тепер ти з матір'ю нарізнь?
Килина. Нарізнь.
Данило. Виходить, що треба пашпорта?.. Коли загостювала, то йди в хату, перебудь святки, а там вже поміркуємо...
Тетяна. Похваляється Килина, що вона швачка.
Данило. Та це я знаю. Вчилась же у школі, а потім і шитву навчена. Доки мати при панові знаходилась, їм обом добре було...
Тетяна. От, кажу, коли б вона раніш була прийшла, хоч би так тижнів за два до свят, мала б з шитва чималий заробіток: у нас тепер помеж дівчатьми мода на кохточки та на обсмикані спідниці; хвартухи теж почали обтягувать на пузі, щоб облипав як на обичайці — отак достометнісенько, як у тебе... Чи й голова у тебе вся гребінцями обтикана, як ото у других?
Килина. Як люде, так і я. Адже приказка каже: "З вовками жить, пововчи й вить".
Данило. А звісно... вєрно.
Тетяна. А може, поспієш хоч шапочку пошить моєму малому?
Килина. Ау вас їх багато?
Тетяна. Старшенькому, Гараськові, восьмий пішов; Оринці п'ять; а Василеві два... Були ще старші та повмирали... Се б вже Оленці був би вісімнадцятий; а Павлові шістнадцять... (Зітхнула). Та господь прибрав!..
Данило. З богом на спірку не підеш...
Килина. Я, мабуть, поспію пошить дещо усім трьом... У мене знайдеться і ситчик.
Тетяна. Та невже? От розумниця! Ходім же, ходім в хату!.. Певно, втомилася, доки дійшла з акзалу?
Килина. Ні, я доїхала за гривеника аж до самого села з якимсь дядьком...
Тетяна. З котрим же то? Ходім в хату, там розкажеш..

Пішли в хату.

ЯВ А 7

Сидір виходить

Сидір. Данило, гов! А постривай на хвилину.
Данило (вертається). А що таке? Сидір. Чи правду ж ото каже Макар?
Данило. А чому ж би Макарові і правди не сказати?
Сидір. І ти не в шутки сказав?
Данило. Не до шуток, брат...
Сидір. Іменно. Коли, мовляв, на плечах остання свитина розлазиться, то вже не шутки на думці: доводиться латку на латку налатувати, та вже скоро й латок нестачить... Он як мені тепер!..
Данило. Твоє діло не з медом.
Сидір. Гол, як сокол!.. Все забрали, все поспродали... У тебе нічого не зачепили, бо грошенята здавна водились...
Данило. Які там грошенята?
Сидір. Скажеш, брешу? Завжди було, як поїдеш в город сестру Марфу одвідати, то й привезеш скількись карбованців...
Данило. Не пам'ятаю я того...
Сидір. Отакої вигадай! Було, як тільки підоп'єш трохи, зараз і хвастаєш, що ось-то яка у мене сестра Марфа: і розумна, і багата, і мене награждає!..
Данило. Може, й було колись...
Сидір. А в мене ніколи того не було... Так не підеш на поденну за торішню ціну?
Данило. Не піду.
Сидір. Давай руку, і я з тобою! Нехай з мене дві шкури здеруть, нехай хоч і закатують, а вже я слово додержу. Осе біжу до лавошника, чи не позиче хоч скількись там хунтів пшеничного борошна на пасочку.
Данило. Багато лавошникові винен? Сидір. Якось спроможусь, то й віддам!.. Може б, ти зарятував мене?
Данило. У самого зосталось на один тільки заміс.
Сидір. Ну, прощавай. (Хутко пішов).
Тетяна (у вікно). Іди вже в хату. Чого се він приходив?
Данило. Прохав борошна пшеничного позичить.

Тетяна. Що ж, позичиш?
Данило. Ні. Дай йому руками, то не виходиш ногами... (Пішов у хату).

ЯВА 8

Ванька і Митька.

Ванька. Та се ж ти всі гроші повиграєш у наших хлопців на святках!..
Митька. А хіба-разві мало я їх програв? Бувало, як украду у батька якого двогривеного чи злотого— зараз і програю. І били ж мене батько за се, драли як Сидорову козу!.. Ну, тепер наша взяла!..
Ванька. І як ти так ловко навчився?.. А де карт здобув?
Митька. В городі, в трактирі, у одного парня, у того, що чай подає, у нього навчився грати, у нього й карти купив.
Ванька. Багато заплатив за колоду?
Митька. Сорок копійок.
Ванька. Ой-ой-ой!.. Аж сорок копійок?
Митька. Разлі єто так дорого? Се ж не нові, нові так вони ще дорожче стоять.
Ванька. Хіба дорожче?
Митька. Є такі, що по три цілкових.
Ванька. От так дорожнеча!.. А за науку багато дав?
Митька. Віддав кумачову рубашку, гармонію і руб серебра.
Ванька. Ой-ой-ой! В тебе була і кумачова рубашка? От щасливий!..
Митька. Ловка була рубаха!.. А за гармонію три цілкових серебра заплатив!
Ванька. Певно, в городі чимало грошенят заробив?
Митька. Були, брат, дєнєжки. Видали ми і по 25 цілкових серебра!..
Ванька. Додому багато приніс?
Митька. Пустяки, так мелоч... Больш што прогуляв з мамзелями і всякими баришнями!..
Ванька. За те ж зодягнувся по-городському.
Митька. Адьожа у меня всяка єсть... Єсть даже собственной большой чайник і портабашник серебряной... Захочу заробить дєнєг, знов піду в город, пристану до канпанії... Там, брат, бувають такі заробітки, що

другой і в полгода стольки не заробе, скольки я за одну ніч.
Ванька. Що ж то за заробітки?
Митька. Називаються "ночні похожденія". Спершу, правда, брала мене опаска; ну, потом как привик, так оченно даже антиресно. Єжели хочеш, так я й тєбя можу взять у каипанію?..
Ванька. Страшнувато.
Митька. Ніскольки!.. Привикнеш, так і нічаво.
Ванька. А на картах навчиш?
Митька. А звєсно.
Ванька. Ану, покажи ще якого фокуса. І невже ти всі карти бачиш наскрізь?
Митька. Іншу наскрізь, іншу по прикметам.
Ванька. По яким прикметам?
Митька. А по таким, що не скажу... Рано хочеш усьо знать... Штоб у карт грать, так мені требується помошник,-понімаєш? Єжели зумієш мовчать і помагатимеш мине, так вгощу монополочкою і тебе вивчу вигравать... А не вдержиш язика за зубами, так шабаш і товаришуванню нашому, і всьому: ти мене не знаєш, я тебе не видав,— во што! Ось воно по-нашому как.
Ванька. Хрест мене побий, мовчатиму! Митька. Ходім куди-небудь, штоб ніхто не помішав... Ходім під повітку до нас або до вас.
Ванька. До нас, у нас безпечніш.

Пішли.

Митька (говорить за лаштунками). Наші поштаники вам на втиралники.
ЯВА 9

Лукія і Текля ідуть звідти, куди пішли Митька і Банька.

Лукія. Невже то Митька Кривощоченко? Текля. Та ніхто ж як він.
Лукія. Ач, як вилюднів, я й не пізнала!.. Та як хороше прибрався. (Гукає). Митька! Невже це ти?
Митька (вертається). Пачаму ж я ти, єжели я вам гавару: ви?

Текля. Ну, я піду додому, мені ніколи. (Пішла).
Лукія. Які ви стали той... чепурні.
Митька. Ну й ви покрасивєлі... (Чоломкається з Лукїею). Дісліпельно город дайоть кожному чалавєку городську особливость. Примером, возьміть даже біздушной предмет. Скажем: городської сапог, как мой, і деревенської чобіт, как от у Ваньки. (Гукає за лаштунки). Подожди, Ванічка, я сей секунд!.. Да. Так вот, как сапог не под пару чоботу, так городська личность не соприкасаєма до деревенської.
Лукія. Ач, як вивчились балакати.
Митька. Приятно було б нам поближе познайомиться... Как ви об єтом? Єжели вийдете под качелі, так понімайте меня за вашого кавалера... Можна ращитувать?
Лукія (маніжиться). Ач, вже й уговорили...
Митька. Ех!.. Будь єто де в закутку, а не на вулиці, так би 1 розцілував вас всю как єсть, по городському манеру!..
Лукія. Така б то хороша?
Митька. Точно как у пєсні: словно кралечка росписная, на картинкє намальованая!
Лукія. Приходьте сьогодня смерком до нас у леваду.
Митька. Не прийду, а прилетю, как птиця на улюбльонних крилах!.. І с тем до вечернього свиданія. (Чоломкається). Так познакомимся поближче?.. Слихали таку пєсню: "Ще, ще, ще, присуньмося ближче ще!.." (Гукає). Іду, Ванічка, сей секунд іду!.. Іщо раз до приятного!.. (Пішов).
Лукія. Нехай вже Хвилимон тепер з досади поскрегоче зубами!.. На його очах горнутимусь до Митьки, немов навіки закохана в ньому!..

ЯВА 10

З хати виходить Килина.
Лукія(убік). А це що за чужа?
Килина. Якась дівчина. Де ж воно те горнятко? (Шукає очима). Чи не познайомитись так, як ото Хвилимон казав? (Підходить). Здрастуйте.
Лукія. Здрастуйте і ви.
Килина. Давайте познайомимось...

Лукія. А ви ж звідки?
Килина. З города.
Лукія. Хто ж ви такі будете?
Килина. Оце хата мого дядька.
Лукія. То ви небога Данилові?
Килина. Еге ж.
Лукія. Ви дочка Марфи-Килина?
Килина. Я вона і є.
Лукія. Чули, чули... Он ви хто такі!.. Давно прибули?
Килина. Сьогодня.
Лукія. Це чи не вас Хвилимон провів до хати?
Килина. Еге ж, мене.
Лукія. Бач що!.. Ви ж заміжня чи ще дівка?
Килина. Дівка.
Лукія. До вподоби вам Хвилимон?
Килина. Як вам сказати? Либонь він нічого собі парень.
Лукія. Ви ще не придивились до нього... Ось придивіться гарненько.
Килина. Навіщо?
Тетяна (у вікні). Килино, невже не знайшла?
Килина. Се я з вами загаялася... (Відгукує). Знайшла, дядино! Осьдечки несу. (Вхопила горнятко з білою глиною). Прощавайте. Будемо ж знайомі. (Пішла)-.
Лукія. Авжеж... Певно, вона вже впала Хвилимонові в око!,. А що він їй до серця припав, то се вже видко... Ой, чогось серце Моє раптом спалахнуло!.. (Глянула убік). Чи ба, Хвилимон сюди йде з Йоси-пом!.. Не хочу його бачити!.. Щоб він пропав, щоб він сказився, щоб йому добра не було!.. Тьфу, та ще тьфу!.. (Пішла).
ЯВА 11
З хати виходить Данило з вірьовкою в руці, назустріч йому йдуть Хвилимон і Йосип.

Данило. Здорові хлопці. Куди се простуєте?
Хвилимон і Йосип. Та так... будь-куди.
Данило. Підете після свят у якономію на по-денну?
Хвилимон. Я не піду, мені треба досіять ячмінь.

Йосип. Я піду.
Данило. А як за ціну? Я так що піду тільки за 40.
Йосип. А як не дадуть?
Данило. То й мене не візьмуть.
Йосип. Ви й торік спершу ухилялись, а далі й згодились.
Данило. А тепер шабаш, як сказав, так і буде.
Йосип. Та воно ловко б було, якби всі, як один.
Данило. І будемо, як один.
Хвилимон. Пора вже й справді нам пожаліть себе.
Данило. Авжеж, пора. Положим, тобі що? Твій батько при достатках, а іншим хоч зараз здихай!..
Хвилимон. Та й вам ще не час бідкатись. Хоч батько мій і при достатках, але у мене не настільки ще шкура потовщала, щоб я не почувався людським горем...
Данило. Треба держатись міцно одно одного, то й буде наше зверху.
Хвилимон. Коли б же додумались до того, щоб міцно держатись одно другого.
Данило. Нехай собі другі як хотять, а я сказав слово, і шабаш!.. Одначе треба йти на тік соломи внести, Тетяна заходжується паски пекти... (Пішов на тік).
Хвилимон. Так ходім почитаємо? Цікава Так книжка.
Йосип. Хто то такий, шо дає тобі книжечку?
Хвилимон. А тобі хіба не однаково, хто він?
Йосип. По-московському списана?..
Хвилимон. Ні, по-нашому.
Йосип. Справді? Ну, ходім!..

Пішли.

Завіса

ДІЯ ДРУГА

Середина Данилової хати. Піл, мисник, скриня, стіл, лави, жердки з одежею... Обставини виявляють деякі достатки. На столі паска, скількись крашанок, на тарілці кусок сала, сіль і т. ін.

ЯВА І

За столом сидять Андрій Тимохвійович і Данило.

Данило (трохи під чаркою). Даремно ви, Андрію Тимохвійовичу, наважаєтеся мене наполохати... Як воно овсім і не з мене почалося.

Андрій Тимохвійович. А люде гаворать, що з тебе. Он і Макар гаворить... Почав я з ним роздабарювать, так вон сперначалу сперетчался, ну далі і виразил: "Умовте спершу Данила, бо з нього діло почалось, а мене умовлять хоч і не треба..."

Данило. Макар би то, кажете, так сказав?.. Ловко!..

Андрій Тимохвійович (наливає). Викушай ще чарку.

Данило. Чи не буде вже?

Андрій Тимохвійович. Чого ж буде? Як у свято не пить її, то коли ж і пить?

Данило. Та воно, положим, тошно що... А ви хіба не викушаєте?

Андрій Тимохвійович. Е, мені як до кожного пить, то дуже накладно буде: я вже сьогодня поверх десятка перелив.

Данило. Та вас і кварта не подужає: телесні нівроку, так як натоптані.

Андрій Тимохвійович. Ну то как же, га? Післязавтра починати роботу — сівбу, оранку, так мені конче надобно знати.

Данило (підсовує чарку). Ви ж хоч поздоровкайтесь.

Андрій Тимохвійович. Ну, будьмо здорові. Чи то пак: Христос воскрес!..

Данило. Воістину!

Андрій Тимохвійович (надпив, долив і частує Данила). Дєйствуй!..

Данило (випив). Так Макар сказав, що його умовляти не треба?.. Ну, а мене, мабуть, так що не вмовите.

Андрій Тимохвійович. Невжлі люди хочуть, штоб наш пан зробив так, как ото другі дєлають, што до станового либо до справника?.. Гляди, Данило, з тебе почалось, тобі найбільше і влетить!

Данило. Хто докаже, що з мене почалось, хто?

Андрій Тимохвійович. Знайдуться такі. Знаєш поговірку: "Були б побрязкачі, а послухачі знайдуться"? Побрязкачами мир держиться.

ЯВА 2

Входить Килина, дуже чепурно зодягнена.

Андрій Тимохвійович. А це що за персона?
Данило. Се моя небога.
Килина (кланяється). Христос воскрес!
Андрій Тимохвійович. Воістину!.. Можна з вами похристосуватьсяя?
Килина. Чому ж не можна, коли се закон?
Андрій Тимохвійович. Так позвольте. (Христосується тричі). Ех, шкода, що писанки не взяв з собою!.. Не знав, що буде такой случай... Ви ж скедова?
Килина. З города. (Сіла на лаві).
Данило. Ось якраз перед святками приїхала.
Андрій Тимохвійович. Так?
Данило. Вона у нас і грамотійка, і швачка.
Андрій Тимохвійович. Приятно і даже оченно приятно... Ви так і запомніть, што писанка за мною та ще й не простая. (Набік). Ловка мамзель! (До неї). А нащот шитва, єжелі согласні, у моєї жони лавсігда робота... вам можна буде до нас, і єто будеть ікстаті...
Килина. Що кстаті?
Андрій Тимохвійович. Што значить... Ну, как вам єто виразить?.. Познайомитесь з нами... І все ж у нас горниці как слєдуєть... В городі ви, розумєється, привикли до горниць?..
Килина. Мало до чого чоловік не звикне... В селі треба привикати до простої хати.
Андрій Тимохвійович. Зачім же єто?
Килина. Поговірка каже: "Стели ніжки по одіжки..."
Андрій Тимохвійович. Ну, штоб при вашой... антиресності... Как ви можете знать свою судьбу?
Килина. А ви свою судьбу знаєте?
Андрій Тимохвійович. Я што ж... я... вот 1 паш дяденька знаїть... знаєте,

я при довжності такой, што дай бог і всякому!..
Килина. Сьогодня таке, що дай бог, а завтра може спобігти таке, що й не дай бог... Найкраще, коли людина призвичаюється не до розкошів і приймає без ремства те, що доля посилає.
Андрій Тимохвійович. Єто ви умно і даже иочснно умно...
Килина. Дядьку, куди дядина пішли?
Данило. Вона в коморі, сказать, там біля усяких мобелів... одбира горох від квасолі, перемішалося... Завтра думає посіяти. Кажу їй: гріх на третій день СВЯТ сіяти, а вона одмовила: "Хвилимон у книжці вичитав, що овсім не гріх!.."
Килина. Піду допоможу дядині. (Пішла).
Андрій Тимохвійович. Ну, Данило, скажу тобі, що небога у тебе щиколад!..
Данило. Як?
Андрій Тимохвійович. Не понімаєш ти, в чім сила!.. За таку небогу годиться почастуватись. (Наливає). Викушай!..
Данило. Призволяйтесь ви самі спершу.
Андрій Тимохвійович. І я вип'ю. За здоров'є такої кралі штоб не випить? (П'є і частує Данила). Ну-ка, употреби!
Данило (випив). Вона грамотійка і швачка!
Андрій Тимохвійович. Не в том ращот! Звєсно, как ти нікогда не бував в кафе-шантажі...
Данило. Де, кажете, не бував?
Андрій Тимохвійович. Кафе-шантаж. Кажеться, там і надпись єсть: "Просвітительнеє зданіє". Чи можить єто я в другом месті видал — не пам'ятаю. Агромадноє строєніє! З одного боку буфет, значить, нащот усякого продовольствія; а далі сад, в саду столики і стулля, штоб публіка могла випивать і закусювать. З другого боку, на взвишенії, мамзелі, пропасть мамзелей!.. Стоять в ряд і поють усякі романци; поють-поють, а потім кожна візьме у руку платячко і так ним сюди-туди: хвіть-хвіть!.. Оченно приятно!.. Поють даже і малсирські пісні, значить, как вот в дєревнях... Іншому і єто любопитно...
Данило. Не видав. Чого не видав, то не видав...
Андрій Тимохвійович. Да, город точно просвіщаїть... Уночі, куди не глянь: світло і світло!.. Вогні, лампи, хвинарі, гас, ліктричество! Сказать

так, што увесь город наскрозь просвіщон!..
Данило. І нащо б то збавлять стільки світла?
Андрій Тимохвійович. Ех, даби ти побував в кафе-шантажі!.. Давай вип'єм!

П'ють.

Да, скажу так, што небогу твою какраз до єтіх мамзелей можна пировнять, ну, нікак не до деревенщини!..
Данило. Кажу ж вам: грамотійка і швачка!
Андрій Тимохвійович.Ти всьо свойо.
Данило. Ну да. Меншому шапочку пошила, старшенькому штаненята...
Андрій Тимохвійович. Досадно, што не понімаєш ти... Ну, одначе опосля об єтом... Ну, как же про дєло?
Данило. У мене щось у голові вже гуде. Кажете: Макар згоден?.. А з Сидором не балакали?
Андрій Тимохвійович. У мене нема охоти з усякой шантрапой балакати. Какі з Сидором розговори?.. Не за 30, а за 15 пойдьоть!.. Вот што,-
Данило. Я хочу, штоб твоя небога познайомилась з моєю жоною і как найскорше... Я так понімаю, што єтоє знайомство будить їй под фасон і под ндрав... Так вот єй кампанія... Только што жона моя усьо болєїть...
Данило (сміється). Заїздили жінку? Ви кожну заїздите... Ще б такий не заїздив!..
Андрій Тимохвійович. Ех, скажу тобі откровенно, што вимучила вона меня... Іноді как вхопить досада за серце, ну така досада, што!.. І тольки подумаєш: господи, когда б вона хоть скарєй помьорла... Вип'єм, брат.

Частуються.

Данило. Я вже не хотів би... щось голбва... (П'є).
Андрій Тимохвійович. Данило! Вот как будить дєло наше. Ти соглашайся при людях на 30, а меж нами буде сорок,-о понімаєш?
Данило. Як меж нами?
Андрій Тимохвійович. Нишком-тишком. Я тобі буду щоразу доплачувати гривеника наодинці...

ЯВА 3

Входить Хвилимон.

Хвилимон. Христос воскрес!
Данило. Воістину!..
Хвилимон. Чи ваша хазяйка дома?
Данило. А що тобі до моєї хазяйки?
Хвилимон. Питала, чи не візьмусь полагодить на завтра черевики, попоролись би то, чи що? Так от я й прийшов...
Данило. Стало бить, третього дня не святкуватимеш?
Хвилимон. На мою думку, і двох день багато.
Данило. А кой-де святкують і четвертий.
Хвилимон. Ті, котрі у свято богові моляться, а не п'янствують.
Данило. А коли ж і пить, як не в свято?.. Тетяна там, у коморі.
Хвилимон. Ага. (Хоче йти).
Данило. Слухай, ти. Казано мені, що ти коло гойдалки дуже умизгався біля моєї небоги...
Хвилимон. А хіба заборонено розмовляти з вашою небогою?
Данило. Не то що, а...
Андрій Тимохвійович. Пословиця говориться: "Знай свірчок свій шосток".
Хвилимон. От вам сю пословицю і годиться пам'ятати.
Андрій Тимохвійович. Пачому?
Хвилимон. Щоб не часто вганялись за чужими жінками.
Андрій Тимохвійович. Ну, єто ти врьош!..
Хвилимон. Нехай ті вруть, котрі вас застуковали з своїми жінками та дочками.
Андрій Тимохвійович. Дурак ти, вот што я тобі скажу, хворменной дурак!..
Хвилимон. А я вам сього не скажу. Одне через те, що ви старіші за мене, а вдруге: я не такий сміливий, як ви... Та й заводить сварку в чужій хаті незручно якось...
Андрій Тимохвійович. Яз тобою не жалаю розсуждать... Прощай, Данило. (Хутко пішов).
Данило. Ходіть здорові!

Хвилимон. Чого се він до вас приteліпався?
Данило. Так, у гості...
Хвилимон. Чи не приходив збивати вас з ціни?
Данило. Про се... не було розмови.
Хвилимон (глянув у вікно). Чого се він зупинився біля комори? Заглядає у щілину... Цікавий!.. Так я піду. (Мотнувши на прощанне головою, пішов).
Данило (помовчав). От тобі й маєш: прикажчик покинув пляшку з горілкою. (Дивиться на пляшку). Небагато й зосталось. (Наливає чарку).

ЯВА 4

Входить Тетяна.

Тетяна. Про віщо ви тут радились з прикажчиком?.. Чи, мабуть, більш частувались?.. Де ж се вони?.. Де я їх заділа?.. (Дивиться під лавою і під полом).
Данило. А ти гляди мені, не здумай у гречку скакати з прикажчиком.
Тетяна. Чи ти осе не сказився?
Данило. Чудасія, брат ти мій! Як увійшла в хату Килина, як глянув прикажчик на неї, то так і зашарів, мов жаром всього його поняло! Так неначе стріскати її захотів!.. Охочий до бабів!.. Все огляда її та й огляда, по всіх телесах очима так і ганя: то на перси, то на шию зведе очі, то на хвартушок...
Тетяна. У нього очі завидющі!.. От у тебе завидющі очі на горілку.
Данило. Приніс прикажчик... Звісно, свято, чому не випить? Покинув пляшку, а в пляшці ще чарок зо дві... Може, ти вип'єш?..
Тетяна. Нехай вона тобі пропаде!
Данило А я вип'ю. (П'є). Ну й чудак же, іменно чудак!.. Так очима і стриба... (Регоче). То на перси, то на шию, то на хвартушок... Так і стриба, так і стриба по всіх телесах!.. Одначе, у мене голова щось важчає...
Тетяна. Лягай краще та спочинь.
Данило. І ляжу... Нікуди не піду.
Тетяна. І слава господеві!

Данило (ліг на полу). Хм... штука!.. Очі як у гадюки, брат ти мій!.. Сюди очима, туди!.. То на перси, то на шию, то на хвартушок... (Заснув).
Тетяна (знайшла черевики). Аж осьдечки вони. Коли б швидш полатав, а то нових шкода. (Понесла).
Данило (крізь сон). Так і стриба... так і стриба...

Я В А 5

Входить Сидір.
Сидір. Христос воскрес!.. О, чи ба, нікого нема в хаті!.. Ба ні, ондечки Данило лежить... (Підходить до Данила). Данило, гов!.. Прокинься-бо, чуєш?.. Данило!.. П'яний, чи що?.. Горілкою здорово тхне!..
Данило (крізь сон). Ну чудернацький же такий — біда!..
Сидір. Хто? Чи не ти чудернацький?
Данило. Так і стриба очима... то на перси, то на шию очі зверне, то на хвартушок...
Сидір. Що таке? Який хвартушок?.. Зайду, мабуть, опісля. (Хоче йти, назустріч Тетяна і Килина). Христос воскрес!.. Заходив до Данила — спить.
Тетяна. Не тривожте, нехай спочине.
Килина (взяла з мисника шитво і сіла на лаві). Осьдечки моя робота...
Сидір. Про якийсь хвартушок верзе сонний... Чуєте? Прикажчик зараз забожився, що нібито Данило згодився на поденну по 30 копійок!.. А хто ж бунтарив, щоб дешевше як на 40 не пійти?.. Чи приходиться ж отак колобродить?..
Тетяна. А може, прикажчик бреше?
Сидір. Так забожився ж!..
Тетяна. Хіба йому важко забожитись?
Сидір. То я той... я опісля надійду. (Пішов).
Килина. Невже дядько згодились? Хіба вони й справді такі, що й сюди й туди?..
Тетяна. Доки тверезий, то й держиться слова, а як сьорбне...
Килина. Нащо ж вони п'ють?
Тетяна. То-то що нащо!.. Коли б не пив, хіба б ми такими хазяями були, як зараз?

Килина. І шкодливий же, мабуть, отой прикажчик?
Тетяна. Данило казав, нібибто до тебе залицявся...
Килина. Як звіряка, очі все витріщав та облизувався... Дядько похвалилися, що я швачка, так він зараз і присікався, що у жінки його завжди є шитво, що хотів би, щоб я за те шитво взялась...
Тетяна. Мабуть же, і заплатять добре?..
Килина. Як яка робота. (Помовчала). Та не-вже ж, дядино, у вас ніхто не читає газет?
Тетяна. Не знаю, голубко... Чого не знаю, того не знаю!.. Чула я, що колись щось таке вичитував людям Хвилимон; так урядник як наскочив, зараз одійняв бамагу, ще й в холодну хотів забрати Хвилимона та ще койкого.
Килина. У городі щодня продають газети, щодня можна вичитати, яка новина в світі...
Тетяна. Ми тут в слободі живемо, як у пущі... У городах, певно, вільніш живеться?.. Мовляв, вільніш живеться, вільніш і дихається...

ЯВА 6

Ті ж і Хвилимон.

Хвилимон (весело). Ті ж гості та в ту ж і хату. (Показує черевики). Тут інакше не можна полатать, як тільки союзи накласти; а щоб так, як ви кажете,— пристрочити, то так не можна: шкура по краях геть обтріпалась і попідгнивала... А ось тут шматок зовсім одпав...
Тетяна. Та яй сама не знаю, як краще. А дорого за союзи візьмете?
Хвилимон. Та хто його зна, що з вас і взяти.
Килина. Беріть так, щоб було і по-божому і по-людському.
Хвилимон. Шістдесят копійок дасте?
Тетяна. А чи не дорого ж буде?
Хвилимон. День цілий прийдеться згаяти... Ще ж і товар мій... Та вже і набойки прийдеться за одним заходом підладнати...

ЯВА 7

Ті ж і хлопець.

Хлопець (киває пальцем на Килину). Ідіть, вас прикажчик требують, там робота якась...
Килина. Требують?
Хвилимон. Як же се ти, хлопче, увійшов в хату та й не поздоровкався?
Хлопець. Без надобності.
Хвилимон. Невже тебе ні батько, ні мати не вчили людському поводженню?
Хлопець. Я не знаю, про віщо ти кажеш...
Хвилимон. Де твій батько?
Хлопець. Хіба я знаю?
Хвилимон. А мати?
Хлопець. На хуторах, у наймах...
Килина. Як тобі прикажчик сказав?.. (Бере з мисника крашанку). На ось тобі крашанку.
Хлопець (бере і кладе за пазуху). Сказав: піди поклич мені небогу Данилову. Адже ви небога?
Килина. А їсти хочеш? На ось тобі шматок паски.
Хлопець (ховає хліб за пазуху). Ходім швидш.
Килина. Я завтра прийду.
Хлопець. Так вони требують, щоб зараз.
Килина. Ні, зараз я не піду.
Хлопець. Та як же?
Килина. Так і скажи, що завтра прийду.
Хлопець. Отакої!.. Вже й самуваря настановили; меду, горіхів і всяких ласощів наставляли на стіл... Нуте-бо, ходім.
Килина. Сказала ж, що завтра прийду.
Хлопець (чухає потилицю). Розгніваються здорово.
Килина. На кого?
Хлопець. Та й на вас і на всіх... Я краще скажу, що ви заслабли... (Пішов).
Хвилимон. Так я вам на завтра і встругну союзи.
Тетяна. Пожалуста, зробіть, бо нових ботиків дуже шкода.
Хвилимон. Зараз і засяду за шитво.
Тетяна. А не гріх сьогодня шити?

Хвилимон. Я і вчора шив. Трудитися ніколи не гріх. До вечора один союз приладнаю, а завтра до сніданку другий... А вечір наш... Зоставайтесь здорові. (Пішов).
Тетяна. Помічаю я, що ти йому неабияк до мислі припала.
Килина (зітхає). А хто його зна... Може, й ні?
Тетяна. Невже не признався?
Килина. Ні.
Тетяна. Про віщо ж розмову ведете, як зійдетесь?
Килина. Так... як вам сказати?.. Більш про людське, ніж про своє...

ЯВ А 8

Ті ж і Лукія.

Лукія. Христос воскрес!..
Тетяна і Килина. Воістину...
Лукія (до Килини). А я осе до вас.
Килина. Сідайте.

Лукія сіла.

Роботу яку маєте чи діло яке?
Лукія. У нас сьогодня складчина. Дівчата і хлопці доручили мені, щоб я і вас покликала.
Тетяна. А в кого ж буде гулянка?
Лукія. У Байбузенчихи Ганни. Музики будуть.
Тетяна. У Байбузенків хата простора, там вволю можна натанцюватись.
Лукія. Танцювати можна і в подвір'ї, а в хаті буде вечеря.
Килина. Я до танців зовсім незугарна.
Лукія. Тобто не вмієте танцювати?
Килина. Уміть умію, але...
Лукія. На людей подивитесь і себе покажете.
Тетяна. Авжеж. А скільки треба дати у складчину?
Лукія. Дівчата грошей не дають, а хлопці складуть по двогривеному —

на музику та на горілку, а дівчата позносять з дому хто масла, сиру, сала...
Килина. У мене нічого нема: ні масла, ні сиру...
Лукія. Так що ж, ви у нас гостя. Прийдете?
Килина. Та й сама не знаю.
Лукія. І Хвилимон там буде.
Килина. Хіба я повинна там бути, де і Хвилимон?
Лукія. Та все ж таки... Зайти за вами чи сами потрапите?
Килина. їй-богу, не знаю, що вам і сказати.
Тетяна. Авжеж іди. Як же таки не піти помеж молодь та не погуляти?
Килина. Ну, то я прийду.
Лукія. Ми ж вас ждатимем, глядіть, приходьте! (Побігла).
Данило (здорово захріп і забормотав). От чудернацький чоловік!.. Слухай... одначе ти очима не дуже на мою жінку, а то я тобі!.. (Розмахнувся і трохи не впав додолу).
Тетяна. Тю, скажений, ще розіб'ється!.. (Підбігає і поправляє йому голову). Ач, нализався!..
Килина. Намочіть рушника та прикладіть їм до голови...
Тетяна. Невже так годиться?
Килина. Мати було, як тільки пан нап'ється, завжди мокрого рушника йому до голови прикладають.
Тетяна (намочує рушника). Панькалася твоя мати з паном, а як віддячив?..
Килина. Збирався все духовну писати, казав, що й мене наградить; але несподівано помер, і все пропало...

Обмотують вдвох Данилові голову.

Завіса

ДІЯ ТРЕТЯ

Подвір'є, в глибині хата.

ЯВА 1

Дівчата виходять з хати.

1-а дівчина. Ну, нехай тепер тітка Байбузенчиха тільки порядкують, а їстівного понаносили вволю. Чотири десятки яєць, більш півсотні крашанок, борошна пшеничного, мабуть, з півпуда; і сала, і масла, і сир, і троє курчат...
2-а дівчина. А я гасу принесла, щоб аж дві лампи горіло за вечерьою...
1-а дівчина. Я хотіла вкрасти порося, а воно, прокляте, як закувікає; а свиня як кинеться на мене, мало-мало не порвала... Мати з сіней вискочили та як закричать: "А хто там колошка свиней?.." А я зігнулась та як дремену на вгород, а далі на леваду!.. Біжу та думаю: коли б хоч борошно не розсипалось, що в рукава понакрадала...
3-я дівчина. А я, сестрички, нічого не принесла.
Дівчата. Та ти відома скупердяга.
3-я дівчина. У нас сьогодня нещастє трапилось.
Дівчата. Яке? Що ж там таке?
3-я дівчина. У нас було занялося в коморі!.. Добре, що батько дочулись, що щось портниною смердить та кинулись мерщій до комори. Слава богу, успіли все вирятувати, тільки новий мішок більш як наполовину зотлів... Позносили все з комори в хату, через те і не змогла нічого вкрасти... О, так шкода, дівчаточка, мішка. Вірите, новісенький мішок більш як наполовину зотлів... Отаке горе!..
1-а дівчина. Ондечки парубки вже йдуть.

ЯВА 2

Парубки.

Парубки. Добривечір!
1-й парубок. Мабуть, так воно буде, що гульні сьогодня не буде.
Дівчата. Як не буде, чому?
1-й парубок. Нема з чого платити, кишені продерлися... Таке, братця,

мошенство у нас повелось, що вже далі, мовляв, і нікуди!.. Чули? Махтей договорив музиканта Яшку на свадьбу за руб і тридцять копійок. Дав завдатку йому тридцять копійок, а останніх так і не віддав. Каже: я й так розорився, мало не десять відер горілки вистановив на весіллє... Дівчата. Так і не віддав?

1-й парубок. Ну да, а Пилип ще краще зробив. Той після весілля вигнав Яшку з двору ще й собаками нацькував. Каже Яшка: голосники в гармонії зовсім попсувались, ледве полагодив. Тепер Яшка і Сашко змовились грати укупі, але гроші клади їм вперед.

2-й парубок. А скільки запросили за гулянку?

1-й парубок. Шість гривень обом.

2-й парубок. Та давайте складатись.

1-й парубок. Складешся, як Митька геть обчистив кишені.

3-й парубок. Ну й грає ж, проклятущий парень, так ловко, немов наскрізь бачить карти!

1-й парубок. Певно, таки бачить?

2-й парубок. Кажуть же, що бувають такі очі, що крізь стіни бачать.

1-а дівчина (до другої). Невже Килина прийде?

2-а дівчина. Лукія заходила за нею, кликала, так вона і не одмовилась...

3-й парубок. Я кажу так: коли Митька повигравав у всіх гроші, так нехай музик найме!

1-й парубок. А як не схоче наняти, то можна наполохати його, сказати, що засядемо на нього біля Лукіїної левади увечері...

3-й парубок. Воно і слід-таки засісти та полічити ребра... Він, сказати, вже від нашого гурту відрізнився, городським став: попразникує та й знов подасться в город, так нехай і не зачепає наших дівчат.

1-й парубок. Іменно, нехай не зачепає!..

1-а дівчина. А вам яке діло, чи зачепає, чи ні?.. Хіба всі дівчата вам запродані, чи як?

2-а дівчина. Гляньте, ондечки якраз Лукія йде.

1-й парубок. Ну да, се вона, а поруч з нею Митька!..

3-й парубок. Він таки справді біля Лукії умизгається...

ЯВА 3

Ті ж, Лукія і Митька.

Лукія. Христос воскрес!
Всі. Воістину!..
Митька. Как видно, кампанія вже порядошна собралася, а чиво ж ні музик, ні спєвов?.. Што єто за абнакавеніє такоє?
1-й парубок. Співали б, якби було за що промочити горлянку, та й музик нема за що наняти.
Митька. Ну, єжелі на то йдьот, так подавайте музикантов, я платю. (Приспівує і пританцьовує).
Музиканти мої,
Заіграйте мені,
Заіграйте ви такої,
Просто руської простої!..
Вот как у нас по-городському!..
Парубки. Ай парень, от друзяка!..
Митька. А што ж, дєнєг жалєть? Разлі дєньги нас дєлають, а не ми дєньги?.. Лукея пойдьоть зо мною кадрель танцювать?
Лукія. Я кадрелі не вмію танцювать.
Митька. Єто пустяка стоїть навчиться. Тольки должно буть деревенські музиканти кадрелі не зограють? Так што ж, ми станцуєм камарицьку!
1-й парубок. Яшка, так той усякої на гармонії заграє.
Митька. А кака гармошка? Німецька чи тальянка?
1-й парубок. А хто його знає?
Митька. А другой музикант з какім струментом?
1-й парубок. З балабайкою.
Митька. Вот чудесно!.. Так подавайте музикантові.. А поки музиканти прийдуть, чи не хоче хто заграти на щастє: в три листика лйбо в стукалку?
1-й парубок. Обстукав ти всіх ущент!..
Митька. Невже бездєнежьє? Ну єто жалко!.. А можеть у кого завалялся в кармані какой двоєгривенной?.. (Виймає з кишені карти і тасує).
1-а дівчина (до Луки). Чого ж вона з тобою не прийшла?
Лукія. Маніжиться, сказано— городська!.. Почала чепуритись та причісуватись... Я не діждалась і єама пішла.

Митька. Нєт охотніков? Жалко, жалко. А мине сегодня не повезьоть, потому у чомсь другом повезло... (Підморгнув Луки). Знаю, што програл би... Так подавайте по крайності музикантов.
1-й парубок. Без грошей не підуть... Вперед треба гроші заплатити.
Митька. А сколькі?
1-й парубок. Шість гривень.
Митька. Ізвольте, вот оні. (Дає гроші, перший парубок хутко пішов). Єсть меж вами одна дівиця — красотка, ради которой согласен отдать всьо, сколькі єсть в карманах... Пойду от вас в город, по крайності будете успоминать меня!.. Што ж, охотников поіграть нема? Ну, я вам хвокуси покажу. Станьте тольки всі окроме, а я тут. Вот смотріть, я стасую колоду. (Тасує). Пожалуйте, возьміть каку карту. Лукея, І ті,міть. Взяли? Хорошо! Запримєтьте кака, покажіть всєм, тольки мине не показуйте. Ладно. Покладіть її о юда. Раз, два, три! Либо: єн, цен, дрен!.. Звольте, стасуйте карти. Стасували? Давайте сюда. Вот вам три карти, вот вам, вам, вам... Сколькі? Десять человек. Значить, тридцять карт, а у меня шесть. Карта, карта, де ти, озовись? Как? Ти говориш, у третього? (Пере у третього карту). Вот гдє ти. (Показує). Вона?
Всі. Вона, вона! Ну, диви!.. І як він може?
Митька. Тепер другой хвокус.
Декотрі. Ще раз сей, ще раз!..
Митька. Другой покажу, а потім сей. Вот возьміть карту. Запримєтили? Харашо. Какою хочете штоб вона була зверху? Первою, п'ятою, десятою?
Лукія. Нехай буде п'ятою.
Митька. Можна. Раз, два, три!.. Либо: єн, цен, ,дрсн!.. Вот вам одна, друга, третя, четверта, а п'ята?.. (Показує карту).
Всі. Вона, вона!.. От так хвокус!.. Очі одводить, не інакше!
Митька. Іще хвокус. Назвіть мені тільки першу карту, а останні я сам назву. Кака єто карта?
Лукія. Жирова краля.
Митька. А єто: винова дев'ятка. Туз бубновий. Носійка червова. Хлап жировий. Шістка бубнова. Краля викова...
Всі. Ну, диви!.. І як він може?.. Звісно, не своїм духом!..

ЯВА 4

Ті ж і Ванька.

Ванька. І не сволоч же ти, Митька? Сказав: заразом підемо; я зайшов за ним, а його давно вже нема... Хвокуси? Дай я їм покажу сього хвокуса!..
Декотрі. Хіба ти тямиш?
Ванька. Я можу... Дай, Митька, я їм покажу.
Митька. Ти іщо не зовсім окуратно можеш.
Ванька. Ов-ва!.. Ось дайно карти. (Бере карти і робить хвокуса зовсім незграбно). Ну, скажіть, яка перша карта?
Лукія. Король бубновий.
Ванька. А се ось: хлап виновий, а се... се сімка жирова.
Декотрі. Ніт, бо вісімка.
Другі. Еге, він підглядає карту! Спершу подивиться, а потім ніби вгадує.
Ванька. Де підглядаю? Коли?.. Зовсім не підглядаю.
Митька. Отдай карти, как ти іщо не провзошол...
Ванька (не дає). Та постривай-бо!
Митька. Нєт, Ванічка, не хвастай... Отдай, гавару, карти.
Ванька (ховає карти). Не дам!..
Декотрі (регочуть). Ну вже й хвокусник! Спершу підгляне, потім вгадує!..
Ванька. Думаєте, Митька не підглядає?
Декотрі. Авжеж ні.
Ванька. Ба підглядає!.. Отакечки поверне карти обличчям до себе, а потім кожну і називає... Кожен раз, як ховає карти за спину, гляне на карту й назве її.
Декотрі. Он як!.. Ну й хвокус!.. Я думав, що він справді одводить очі.
Митька. Вся сила в проворстві і хватці.
Ванька. Він як грає у карти, дак хвацько пересмикує карти.
Митька. Ну, єто ти брьош!..
Ванька. Може, ти брьош, а не я?
Лукія. Ану, ще заведіться!..
Ванька. Він казав, що й мене вивчить вигравати...

Декотрі. "Вивчить вигравати"? Хіба він виграв хвокусами?
Ванька. А ви думаєте як? Пересмикував карти... Доки промовить: єн, цен, дрен — і пересмикує. А то ще й по прикметам.
Митька. Ванька! Не вєрте йому, господа, он п'яний!.. Совєтую тибє помовчать!..
Ванька. Чого я буду мовчати? Скажеш, що ти мене не підмовляв, щоб я йшов за тобою в город? Каже: "Я навчу тебе, як гроші вночі заробляти..."
Митька. Мало чаво в шутки не гавориться...

ЯВА 5

Ті ж, музиканти і 1-й парубок.

1-й парубок. Ось вам і музики.
Яшка (музикант). Как дєньги в карман, так і Яшка на лицо.
Гаврик. Ну да, такоє опреділеніє пойдьоть наповсігда. А то кой-котрі завели моду не платити.
Яшка. Жулики которі, через те й не платять.
Гаврик. Достометні шкарпійони, либо хуже того!..
Яшка. Што ж, почньом з польки.

Сідають під хатою, починають грати, дівчата і хлопці танцюють.

Ой їхав, їхав, їхав,
Чом до мене не заїхав?..

Гаврик (примовляє),

А я тебе дожидала,
З помийниці воду брала.

Яшка (програвши яку хвилю, знов примовляє. Аж доки не скінчать грати, примовляють почергово). З помийниці воду брала, Вареники

учиняла...
Гаврик.

Ой ти їхав, а я спала,
Ой ти свиснув, а я встала.

Яшка.
Та забула попитати,
Чого їхав коло хати.

Гаврик.

Ой ти дуб, я береза,
Ой ти п'яний, я твереза.

Яшка.

Ой ти старий, я молода,
Тим меж нами незлагода.

Гаврик.

Тарас коня напував,
Дзюба воду брала.

Яшка.

Тарас дзюбі заспівав,
Дзюба сподобала...

Гаврик.

Тарас коня напував,
Дзюба воду брала...

Яшка.

Тарас дзюбі вибив зуби,
Дзюба к чорту впала...

Митька. Ану, розступіться, абиякі, нехай потанцюють он які!..
(Починає танцювати).
Декотрі. Ну й ловко ж ногами перебирає!..
Другі. В городі навчився... Город до всього приведе.

Декотрі.До всього павука!..

Дівчата. Ану, Лукіе, з вивихом.
Митька. (показує рукою). Пажалуйте,Лукея, сдличиться!..

Довго танцюють. Зупиняються.

На первой раз хоть і достаточно.
Лукія. Ой, заморилася як!.. (Витирає лице хусточкою і, доки танцюють другі, одходить з Митькою набік).
Яшка (примовляє).
Не виросте вище кропу лобода,
Та не буде краще попа попадя.
Митька. Как же вона сказала?
Лукія. Пізніш, каже, прийду, а зараз не можна... Миндруса дожидає.
Митька. Каково?
Лукія. Та Хвилимона ж.
Митька. Вот странно і вдивительно!.. Гаварать, що будто би на Хвилимона усі дівчата засматруються!.. Не понять нікак, што в ньом антиресного!..

Лукія. Котрі придурковаті, ті й задивляються...
Гаврик (промовляє).

Піп у церкві книжечку читає,
Про попадю все думоньку думає.

Лукія. Глядіть же, гарненько її вишустріть, як прийде!
Митька. Поверте, моя красотка, за словом в карман не полізу!
Яшка (промовляє).
Читав, читав книжечку, перестав.
Аж приходе додомоньку — попаденьки не застав.
Лукія. Якщо не образите її при людях так, щоб вона і очей більш не з'являла у нашім селі, то не буду виходити до вас увечері,— чуєте?
Митька. Слішу достаточно і понімаю, прекрасно понімаю!..

ЯВА 6

Меж дівчатами з'являється Килина, а оддаля Хвилимон і Йосип.

Лукія (побачила Килину). Гляньте, гляньте, ондечки й вона!
Митька. Да, єто точно, што вона, ми зустрічались!..

Музики перестають грати.

Яшка. Так можна і втомитися. Гаврик. Даже і очень...
1-й парубок (підходить до музик з пляшкою). Пора почастуватися.
Килина. Добривечір вам та Христос воскрес!
Всі. Воістину! Воістину!..
Митька (до Лукії). За нею цельной хвост, зовсєм на городській хвасон: аж два кавалера! (Підходе до Килини), Наше вам почтеніє!.. (Простягає руку).
Килина (не дає руки). Я вас... либонь не знаю. Ви хто ж такі?
Дівчата (промеж себе). Як чепурно зодягнена...
Митька. Я хто такой? Всьо тот же прежньой, нискольки не другой...

Невжлі не познали?
Килина. Зовсім ви мені не по знаку.
Митька. А в сквері, што на Катеринославській?..
Килина. Що ж таке в сквері?
Митька. Що?.. Як вчились у мадистках?
Килина. Та що з того?
Митька. У єтой, как вона? Вота, што коло мосту... направо...
Килина. Мостів в городі багато, а модисток ще більше.
Митька. Так я вам другой случай предоставлю. Ви з лакейом Сенькою із пивной, которая зветься Ялтинською, знакомство імєли?
Килина. Вам же яке діло до того, з ким я знакомство мала?
Митька. І любов з ним завішували?
Килина. А ви що ж: підглядали чи підслухували?..
Митька. Потому што вас упознал. Сколькі разов ми з вами пиво пили і мороженим я вас вгощал.
Килина. Ні разу! Я з вами ніколи і нігде не зустрічалась... Не прилипайте, пожалуста.
Митька. Што ж ви так хвазаномію копилите?
Килина (до всіх). Скажіть йому, будь ласка, щоб не чеплявся до мене. Зродувіку я його не бачила!..
Митька. Не бачила? Как не бачила? (Наступає на неї).
Хвилимон (одштовхнув його плечем). Одійди, одійди, не налазь!..
Митька (задьористо). Я говору, што знаю, а ти, брат, осади!..
Хвилимон (знов одштовхнув його). Гляди, щоб я тебе не посадив.
Митька. А ти їй как: брат, сват чи кака родня?
Хвилимон. Хто б я не був, а ти не налазь, доки мордяка не бита!..
Митька. Ти заступаєшся за неї, заступаєшся?.. А знаєш, за кого ти заступаєшся?
Хвилимон. Знаю!..
Митька. Вона городська шлюха!..
Хвилимон (б'є його по морді). Брешеш, розсукин син!..
Килина. Ах!.. (Схопилась за голову). Чи не за сим мене кликано на гулянку?

Хвилимон одходить з нею набік.

Митька. Братці, за што вон меня розкров'янив? Я докажу, докажу!..

ЯВА 7

Ті ж і соцький з бляхою на грудях.

Соцький. Бач, де їх чортяка зібрала!.. Геть зараз по хатах, урядник сказав, що нагаями розжене!.. Сказано вам, що тільки під качелями можна збиратись?..
Парубки (полохливо). Та ми той... Звісно, думали, як свято.
Соцький. Щастє ваше, що урядник тепер гостює у прикажчика, а то він би вам задав!.. Там і стражників частують; пісень таких забористих задирають, що аж!.. Гетьте, кажу вам, зараз!..

Парубки і дівчата одходять нехотя вглибину.

А ти тут, Митька? Тебе, брат, шукають!..
Митька. Хто?
Соцький. З города приїхали... жандари, чи що?
Митька (з ляком). Та не можеть бить... Дяденька, кажіть, що ви меня не бачили... (Хутко пішов).
Соцький. Куди ж ти? Далеко не втечеш, брат, упіймають!.. Певно, проштрахвився в городі?.. (Йде набік). Піду послухаю, як стражники співають... Ух і ловко ж!.. (Приспівує тихенько).

Соловей, соловей тьох, тьох, тьох!..
Канарейочка ох, ох, ох!..

1-й парубок. От тобі й погуляли.
Яшка. Ми как договорені, дак согласнії і під качелями грати.
Всі. Що ж робити? Гайда, братця, під качелі!.. (Пішли).

Завіса

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Біля Данилової хати.

ЯВА 1

Йосип і Хвилинон.

Хвилимон. Ая тобі кажу, що не пізно, вчитись ніколи не пізно. Хіба я давно навчився? Годів з три, не більш... Приходь, вчитиму. Згодом майстерську одкриєм, ще й вивіску змалюємо, як ото у городах...
Йосип. Та, мабуть, ходитиму... Мене цікавить шевство.
Хвилимон. А на сходці будеш?
Йосип. Навряд чи вдасться сходка... Доки зберуться, чого доброго, урядник наскочить та й розжене, як і завжди... Та ще кого-небудь і в холодну затопирить.
Хвилимон. Вовка боятись — в ліс не ходити.
Йосип. І що б було святками оббігати усе село, тоді було б діло. Троє день святкували... Вп'ятьох чи вшістьох можна б було все село скаламутить.
Хвилимон. Люде, братухо, як кажуть, завжди заднім умом кріпкі. Але мені здається, що так всі скаламутились.
Йосип (показує на Данилову хату). Коли б осей не подався відразу назад, як торік?..
Хвилимон. На мою думку, не подасться.
Йосип. Та я, пожалуй, прийду.
Хвилимон. Як прийдеш, то не ховайся поза плечима других.
Йосип. Коли ж я ховався?
Хвилимон. Я не кажу, що ховався, а кажу, щоб не сховався тепер.
Йосип. Се вже тобі скортіло шпигонуть мене за віщось?
Хвилимон. Отже і на думці того не мав.
Йосип. А де буде сходка?
Хвилимон. Почнеться будьде, а де скінчиться — хто його зна.
Йосип. Прийду. А ти тут зостанешся?
Хвилимон. Не кортить далі йти...

Йосип. Гляди, не проґав сходки.
Хвилимон. Іменно, якраз такий, що проґавить.
Йосип (помовчав). Сватав би вже швидше Килину.
Хвилимон. Таке діло прихапком не коїться...
Йосип. Слухай, товаришу, я постерігаю, що ти сьогодня не такий, як завжди: ніби стурбований чим чи засмучений?
Хвилимон. Мушу тобі признатись... Спало мені на думку неабияке питаннє і ніяк не відкасну його від своєї душі.
Йосип. Що ж таке?
Хвилимон. Як ото Митька образив Килину і я пішов з нею від гурту, так вона всю дорогу промовляла: "Так мені і слід!.." Почав допитувати її, так вона одповіла: "Я,— каже,— цілком заслужила таке прізвище..." Довів її до хати, почав прохати, щоб розказала мені — не згодилась; прохав хоч хвилину посидіти о— не вмовив. Думав, може, після вечері вийде — не вийшла! Світло погасили, а я все дожидав, дожидав мало не до півночі — не діждався... І знов цікавить мене те, що чого то вчора прикажчик був у Данила в хаті?
Йосип. Невже? Килина б то впала йому в око?
Хвилимон. Не знаю... Сьогодня Килина ходила З Тетяною до прикажчиків. Тетяна сама вернулася, я її перестрів, спитав про Килину. Вона одмовила, що нібито Килина зосталась мірку здіймати з прикажчиці — на кохту, чи що... Що воно рипнуло дверима?

Чутно гомін Данила і Тетяни. Се Данило та Тетяна.

Пішли за вугол. Вже смеркає.

Згодом Йосип пішов, а Хвилимон зостався за причілком.

ЯВА 2

Виходять Данило і Тетяна.

Данило. Се було б розчудесне діло, коли б Килину умовити.
Тетяна. А я не вірю прикажчикові.
Данило. Так я ж тобі кажу: посадовив мене на канапці, тричі перехрестився, потім зняв окопу і поцілував. "От,— каже,— присягаюсь тобі святим хрестом перед оконою, що возлюбив її більш своєї душі, і коли б,— каже,— моя жінка померла, зараз би повінчався з нею..." Жінка його на той мент вийшла на свіже повітрє, на піддашок: ледве-ледве дибає. Що вона помре, то се певно, знахарки давно вже нанюхали, що від неї землею тхне...
Тетяна. Як собі хочеш, а я не візьмусь умовляти Килину...
Хвилимон (наслухує). Куди умовляти, до чого?..
Тетяна. Я вбачаю у тім гріх, та ще й великий гріх!..
Хвилимон. Що таке?
Данило. Який же то гріх? Якби він був удівець... А тут доводиться дожидати, доки помре.
Тетяна. А як не скоро помре?
Данило. Скоро не скоро, а мусить померти... Ти подумай, яка вигода. "Нехай тільки,— каже,-вона згодиться до мене за полюбовницю, дам тобі пару волів на вибір, дам корову". Подумай: пару волів! Тоді у нас свій плуг буде.
Тетяна. Конешне, мати свій плуг — велике діло!..
Данило. Одну корову маємо, а то буде дві.
Тетяна. Та звісно... Але краще говори ти з нею, вона тобі небога, а не мені... Я і не насмію і не вмію умовляти.
Данило. Щоб баба та не вміла? На те ви й баби, щоб памороки людям заморочувати!..
Тетяна. Ні, я того не вмію.
Данило. Ти ж бачила, що я почав з нею розмову, так вона порскає... і зараз з хати втекла... Куди вона пішла?
Тетяна. А хто її зна.
Данило. Піди до Ганнущенків, певно, вона там. Поклич її. Такий случай та щоб ним знехтувати, хіба ж можна?
Тетяна. Чи корову з телям дасть, чи, може, ялову?
Данило. Авжеж, з телям. Та хіба ж ото і всього? Він і грошей дасть і хліба дасть... Розохотився так до Килини, що хоч візьми і виверни йому

всі кишені: горить, аж пала!.. Як говоре, то неначе у грудях у нього аж клекотить!.. Піди лиш за Килиною.
Тетяна. Та піду... але вговоряти не втямлю і як... Звісно, хто б не схотів пару волів та ще й корову? (Пішла).
Хвилимон (підходить до Данила). Добривечір!
Данило. Та положим... А що скажеш?
Хвилимон. Ви що ж отеє затіваєте?
Данило. А що таке?
Хвилимон. Кажуть, що підслухати взагалі погано... Се правда. Але підслухати злодія, котрий наважається людину обікрасти, чи грабителя або душогуба, то таке підслуханнє не буде ганебне...
Данило. Про віщо ти варнякаєш, я щось не втямлю?..
Хвилимон. Що це ви хочете заподіяти вашій небозі?
Данило. А тобі яке діло?
Хвилимон. Діло честі, моє діло людське!..
Данило. Іди краще звідси, бо се діло не твоєї парахвії!..
Хвилимон. Не піду. Ви можете вигнати мене з своєї хати, з подвір'я; а з вулиці не проженете, доки ви не соцький і не урядник...
Данило. Одійди, доки я не взяв ломаки в руки!..
Хвилимон. А хіба у мене нема рук? Ви візьмете одну ломаку, а я другу.
Данило. То це я мушу на ґвалт гукати, чи що, щоб тебе здихатись? Чого лізеш в вічі?
Хвилимон. Я не лізу! І вам совітую не підступати ближч до мене, бо в мене руки не зв'язані!..

ЯВА 3

Тетяна і Килина.

Данило. Се напасть якась!..
Килина (чоломкається з Хвилимоном). Сваритесь?
Хвилимон. Ваш дядько мало не на бійку йде.
Данило. Ходім, небого, в хату, діло є.
Килина. Ви, дядьку, про те ж хочете балакати?
Данило. А там почуєш!.. (До Хвилимона). Слухай. Як тільки ти заглянеш

у вікно або підійдеш підслухати, єй-єй, так і шпортону рогачем в вічі!.. (Пішов).
Хвилимон. Се щось лихе затівається!.. Нічого роздумувати і відкладати діло надалі!.. Піду і скажу все батькові: вони намагались, щоб я оженився, от і ввольню їх волю. (Пішов).

ЯВА 4

Лукія і Текля. Смеркає.

Лукія. Бач, я вгадала, де Хвилимон! То ж він пішов, авжеж, він!.. Невже і тепер він не відкаснеться від Килини?
Текля. Виходить, що я правду казала, що ти закохана в Хвилимона.
Лукія. Що ж, нехай і правда буде!.. Скільки намагалася відвернути від нього серце — несила моя; наважилась покохати Митьку...
Текля. Найшла кого кохати! Вже його потарабанили кудись...
Лукія. Все ж таки він приятний... так хороше говорить по-городському...
Текля. Ну вже й хороше!.. Та, може, Хвилимон і не закоханий в Килині? Може, і він тебе дратує та вивіря. А стривай. Чи Килина в хаті? (Заглядає у вікно. Крізь вікно висовується рогач і б'є Теклю). Ой!..
Данило (кричить). А що, підслухав?
Текля. Ой боженьку!.. Геть розбив око!.. (Затуляє вид руками).
Лукія. Певно, Данило п'яний або сказився!.. Тікаймо!..

Хутко побігли.

ЯВА 5

Килина, Данило і Тетяна.

Килина. Скоріш світ за очі піду, ніж пристану на вашу пораду.
Данило. Іди, іди!.. І не знай, і забудь, що в тебе є дядько!..
Килина. Я волію краще не знати роду-племені, ніж знати такого дядька.
Данило. Так геть же з очей моїх зараз! Під три чорти!..

Тетяна. Куди ж вона піде проти ночі?
Данило. Мовчи ти, преподобниця!..
Килина. Не турбуйтесь, дядино, знайду притулок. (Данилові). Запродали мою матір волосному писареві, котрий покинув її, як завагоніла, а потім вигнали її з рідної хати... Куди їй було подітись з малою дитиною та з соромом? Пішла в город, нанялась до пана за... полюбовницю... Тоді ви почали одвідувати матір та брати щоразу податки і з пана, і з матері... Мати передавала вам одними грішми більш як двісті карбованців...
Данило. Брешеш ти, паскудо!..
Килина. Чого доброго, й забожитесь?
Тетяна. Що брав у Марфи гроші, то брав; не знаю, чи побагато?..
Данило. Як візьму я отеє кілка в руки, то так оддубасю вас обох!..
Килина. Що ж, бийте! Запродали сестру, а небогу вбийте!..
Данило. Та я тобі, стерво собаче!.. (Кидається до неї).

ЯВА 6

Хвилимон.

Хвилимон (заступив дорогу Данилові). Ні, бить не дам!
Данило. Ти не даси?
Хвилимон. Не дам!
Данило. Ти звідки такий заступник? Та ще й з ломакою?
Хвилимон. Ви наважались мене почастувати ломакою, так я собі взяв задля оборони.
Данило (до Килини). Щоб і духу твого більш не смерділо в моїй хаті, чуєш? (Пішов в кату, за ним Тетяна).
Килина. Отак у дядька погостювала!..
Хвилимон. Заспокойтесь, будь ласка!..
Килина. Он які бувають дядьки!..
Хвилимон. Іноді й батьки такі бувають або ще й гірші.
Килина. Навряд чи гіршого здибаєш...
Хвилимон. Сядьмо ось там. О!.. Заспокойтеся ж, пожалуста.

Сідають на колодках.

Послухайте, що я вам казатиму... Слухатимете?

Килина. Кажіть... Не знаю, чи втямлю щонебудь... Серце як не розірветься, думки вогнем палають!..

Хвилимон. Коли хочете, я й підожду!..

Килина. Ні... кажіть...

Хвилимон. Гомоніли ми з вами до сього разу про всяку всячину, більш про людське, ніж про своє... Недавно ми познайомились, а вбачається, неначе ми давно-давно знайомі,— чи правда?

Килина (киває головою). Так.

Хвилимон. Давайте ж поговоримо по душі про своє власне, чи згодні?

Килина. Гаразд... я слухатиму...

Хвилимон. Не розмовлятиму обиняками, бо і не вмію по-такому... почну напрямки. Не знаю, як я вам, а ви мені цілком припали до душі... Зараз я і з батьком про се ж перегомонів...

Килина. Вам мене не можна кохати!..

Хвилимон (здивовано). Як-то не можна? Що то означа: "Не можна?" Хіба коханнє в залежності від нашої волі?

Килина. Бо я вам не до пари...

Хвилимон. Як не до пари? Чому не до пари?

Килина. Не слід вам мене кохати!..

Хвилимон. Се щось незрозуміле!.. "Не до пари"!.. "Не слід"!.. Може, ви хотіли сказати, що я не рівня вам?

Килина. Я вам сказала так, як повинна була сказати... Шукайте собі дівчину, котра б варт була вас.

Хвилимон. Я шукав довго і знайшов вас! Ви заволоділи всією моєю істотою, всім моїм серцем, всіма думками, якої ж мені ще від вас вартості треба?.. Сієї вашої розмови моє серце не розуміє!..

Килина (з криком). Ох, які ж муки, які нестерпучі муки!.. (Починає ридати).

Хвилимон. Килю, голубонько моя!.. Я вас кохаю більш всього на світі!.. Я вас кохаю такою, яка ви є зараз!.. Що мені до вашого минулого?.. Що ви зросли в городі, що служили там?.. Так що ж? Нужденні люде повині служити, повинні здобувати собі шматок хліба, повинні заробляти,— хіба то сором?

Килина. Але як заробляти?

Хвилимон. Грудиною та печінкою!.. Аби душа була не забруджена!..
Килина. Душа?.. Душа!.. Душа моя забруджена!..
Хвилимон. Що? Що таке? Не вірю!..
Килина. Я така і є, якою мене ославив Митька!..
Хвилимон. Як?!
Килина. Я розкажу вам все як на духу... я мушу розказати вам все, бо се мій останній мент, остання хвиля!.. Бо і я... Бо ви мені тепер найдорожчі в світі!.. (Починає ридати, потім потроху стихає). Гляньте мені в вічі... Я хочу в них побачити мій присуд... (По паузі). Чули ви, що мати моя жила за полюбовницю у одного пана?..
Хвилимон. Яке мені діло до того?
Килина. Пан був дуже добрий, але він раптом помер, і нам дуже тяжко було жити; нас вигнали і все одняли... Мати почала пити, а потім мене запродала, запродала вдвох з якоюсь зводницею; вони мене чимсь підпоїли, і я ошаліла і не втямила, що зо мною скоїлось... Коли прокинулась в чужій кімнаті, очумалась в чужім ліжку, тоді тільки все зрозуміла... Він спершу вговоряв мене, потім почав лякати, що вб'є мене і вихопив з кишені револьвера... Продержав він мене до ночі і, як стемніло зовсім, тоді випустив на вулицю... Коли замкнулись за мною двері, я хутко побігла. Ніч була дуже темна. Я бігла до річки, не знаючи, де вона... Довго бігла, аж доки не наткнулась на городового. Він почав гримати на мене і хотів одвести у часть... Я почала прохати його, ледве вблагала... розказала йому, яка зо мною пригода трапилась. Пішла я від нього і вже, як розвиднілось, прийшла до матері, мати спала п'яна... Я почала шукати ножа, хотіла і матір зарізати, і собі перетнути горлянку... Не знайшла... Я розбудила матір і почала з нею сваритись, плакалась на неї, нарікала... Потім не знаю, як се вчинилося, що мені стало жаль матері. Як звечоріло, знов прийшла зводниця й почала з матір'ю частуватись та про віщось шептатись; я крадькома вийшла з кімнати і пішла куди очі дивились... Знов проблукала цілу ніч. Ранком зустрілась з однією по другою, з котрою вчилась у модистки... Вона теж із села, їй пощастило вийти заміж за путящого чоловіка, за слісаря... Гарна пара, добірна... Я часто раніш їх одвідувала. Мені подобалося, що вони промеж себе розмовляли по-українськи, а в зайвий час читали українські книжки... Вони мене приохотили до рідної мови. Прожила я у подруги

скільки день; нараяли вони мені обернутись до адвоката... Я не захотіла судитись з матір'ю... Бог з нею! Потім чоловік моєї подруги сказав мені, що без паспорта мені в городі не можна жити, я не хотіла більш з матір'ю зустрічатись... Постерігши, як вона кудись пішла з дому, я скоріш зібрала своє збіжжє; знайшлись у мене чотири карбованці, я пішла на вокзал, купила білет і приїхала сюди... Тепер ви знаєте, яка я... (Встає). Прощайте... Спасибі вам за ті хвилини щастя і розваги, котрі пережила я в щирій бесіді з вами... Ніколи, ніколи, доки жива буду, їх не забуду!.. Завтра попрохаю у старшини паспорт, а сю ніч де-небудь переночую... Більш розмовляти нам ні об чім!..
Хвилимон. Ні, є об чім!.. (Бере її за руки). Ви не повинні у тім, що з вами заподіяли лиходії, душа ваша не забруднена, совість світла, як скло!.. Клянусь богом святим, що ніхто від мене ніколи не довідається про ваше минуле, і нехай мене скарає господь, коли ним я попрекну вас!..
Килина (кидається йому на шию). Ти мій спасителю!.. Ти мій отець, і мати, і все на світі!.. Ти сяєво моєї душі, ти світ моїх очей!.. (Цілує його ридаючи).

ЯВА 7

Ті ж і прикажчик.

Прикажчик. Вот так сладкий поцілунок, настоящий карамель!..
Хвилимо. А вам до чужого хисту зась!

Пішли обоє.

Прикажчик. Одначе, как видно, Килічка достаточно цибулізована!.. Єто как будьте і що і лучче, можна будить приголубить і дешевшим коштом... З нецибулізованими буваїть возня: доки уговориш її та усовістиш... і іногда бувають случаї, що і в уголовну ответственность ускочиш; а з такими розговори не довгі: цілковий либо два в зуби, і до свиданія, мамзель: ти меня не знала, я тебя не видав!... Треба тепер поскорій її отцедова переманити. (У вікно). Данило, а Данило!..

ЯВА 8

Прикажчик і Данило.

Прикажчик. Ну, як наші діла?
Данило. Хвилимон тут упутався, ось що!.. Погано!..
Прикажчик. Ну, ето пустяковоє діло.
Данило. Либонь думає сватать.
Прикажчик. Ну, ётому можна і помішать... На ето єсть усякі способи... А як вона?
Данило. Каже: скоріш світ за очі піду.
Прикажчик. Вот ето так глупо!.. Не думав, што у неї така глупа хвантазія в голові... Видко, не так ти повів діло. Казав же тобі, що треба делікатно... Жалко, що мені не було часу, я урезонив би її... Повір, што, уміючи, всяку бабу можна одурачить... Подпоїть чим-либо, што другоєпрочеє... Ех!.. Ну та ще, на мою думку, діло не зовсім потеряне... Треба ось що по началу зробити... Чутно гомін, котрий все голоснішає і виголошується в лемент.

А це що таке? Ого-го, ціла юрба сюди прьоть!.. Про віщо се вони гомонять?..
Данило. Ото чи не про поденну радяться?
Прикажчик. Ану, притаїмось та послухаємо. Ховаються за причілок.

ЯВА 9

Макар, Сидір, чоловіки, баби, дівчата і діти. Наприкінці виходить і Текля з підв'язаним оком.
Макар. Я, братця, завжди так, як другі... Як гурт вимовить, так і нехай буде... Якщо сорок, то й сорок; а якщо не сорок...
Сидір. А мене хоч розпанахайте отут, менш як за сорок не піду!.. Та з якої речі?.. От ще!..
Декотрі. Воно, звичайно, дешевше і не слід би...
Макар. Чутка давно йде, що скрізь вже пішла ціна вгору... І сьогодня якийсь проїжджий біля монопольки розказував... Стало бить, зупинив конячку, зліз з повозки, зайшов у монопольку, купив дві сотки, викушав

одну, далі другу...
Сидір. Ну да! Я теж бачив... Випив і не поморщився!..
Макар. Потім розбалакався і почав питати, яка ціна у вас на поденну... та як почув, що по тридцять, то аж зареготів... "В городах,— каже,— на хвабриках тощо, давно вже про таку ціну забули!.."
Сидір. Ну да. Іменно так і казав!
Декотрі. Коли в городах пішла ціна вгору, то чого ж нам зівати?
Другі. Городські люде розумніші від слобідських.
Декотрі. Авжеж. Хіба нам до городян рівнятись розумом?
Другі. Стало бить, і нам слід потрапляти за розумними, щоб не зостатись у дурнях.
Сидір. Кажу вам, хоч розпанахайте мене, хоч роздеріть, а я не согласний дешевше як за сорок... Як-то можна дешевше?.. Не согласний!..
Макар. А гукнемо на Данила.
Сидір. Я певен, що і Данило так, як і я!

ЯВА 10

З'являється Данило.

Данило. А може, я овсім не так, як ти? Добривечір!
Всі. Добривечір.
Данило. Я так зроблю, як мені власний розум скаже; а ти роби по-своєму.
Сидір. 0-в-ва!.. Отакої!
Макар. Але ж ти, Данило, казав мені, що теж не підеш дешевше як за сорок.
Сидір. І мене запевняв! Як же се, га?
Данило. Коли запевняв?
Макар і Сидір. У п'ятницю!
Данило. У п'ятницю? Перехрестіться! Я вас у п'ятницю либонь в вічі не видав...
Сидір. А як від плащаниці заразом вертались?..
Данило. Та ви чи не п'яні часом обоє, чи, може, тоді були п'яні?
Сидір. Може, й був хто п'яний, а у мене тоді і рісочки в роті не було!..

Макар. Та й хто ж би то у страшну п'ятницю пив би, хіба скажений?
Данило. Є такі, що і в суботу п'ють.
Народ. Бачите?.. А ви почали колошкать людей!..
Декотрі. А найбільш Сидір!..
Данило. Хто ще чув від мене про побільшеннє ціни? Кажіть, може, ще хто чув?
Сидір. Аж забожився, що не згодиться інакше!..
Макар. Аж тричі забожився!.. А тепер!..

ЯВА 11

Прикажчик, з другого боку Хвилимон, за ним Килина.

Прикажчик. Добривечір вам, панове громадо!
Всі. Добривечір.
Сидір. Так, Данило, нечесно робити — от що!
Прикажчик (усміхається). Хто про віщо, а Сидір все про честь. Чудак!.. Про віщо толкуєте?
Народ. Та... звісно... об своїх ділах!..
Прикажчик. Чи не змовляєтесь!.. Кортить до забастовки?.. А ви не чули хіба, що роблять забастовщикам?.. Ось у мене газета, може, прочитати?
Хвилимон (підходить). Чули. Чули, що й прикажчикам іноді роблять!..
Данило. Осьдечки той, котрий перший сказав, що не слід згоджуватись дешевше як за сорок!.. Каже: "Я вичитав про се в книжках та газетах!.." Я, учувши про це, може кой-кому і переказав... Може, і Сидорові, і Макарові казав... Але се не з мене почалось, а з Хвилимона.
Прикажчик. Так се ти на забастовку підмовляєш?..
Хвилимон. Я, може, й казав про те, що вичитав... Мало чого не говориться... Пишуть задля того, щоб люде читали...

ЯВА 12

Ті ж і урядник.

Урядник. Што єто за сходка, што за митинг?
Прикажчик (чоломкається з урядником). Моє поштеніє, Семен Антонович! Тут, как видите, скопище... Зговорюються, щоб піднять ціну на поденну либо забастовать...
Урядник. А хто тут руководствує?
Данило. Ніхто, як Хвилимон!..
Прикажчик. Да, точно, єтот молодой человєк!.. А за ним Сидір, Макар і прочінекоторі...
Хвилимон. Се кругла брехня!..
Урядник. Так єто ти, голубчик? Давно слідкую за тобою. Книжечки читаєш, газети... Ти дуже вумной!..
Хвилимон. А вам хотілося б мене за дурня мати? Ні, візьміть собі се прізвище.

Дехто в гурті зареготав.

Урядник. Што, как ти сказав?
Хвилимон. Так, як чув!
Урядник. Ах ти ж забастовщик!.. Стражники, схватить його!..
Хвилимон (одпихае стражників). Люде добрі, громадяне!.. Та доки ж поневірятиметься над нами всяка погань?..
Урядник. Как ти сказав? (Б'є його по лиці). Вот тебе погань!..
Хвилимон. Е, ні, не так б'єш!.. (Б'є урядника).
Урядник (стріляє його, баби і дівчата з криком розбігаються). Ви виділи, он меня ударив по рожі при ісполненії служебних обязаностей? (Ховає револьвер в кобуру).
Хвилимон (падає). Ох!.. Громада — отара... Заполохана, знехтована, споневірена, німа отара овець!.. (Помирає).
Килина. Ох, горенько моє тяжкеє, невимовнеє. (Ридає над трупом).
Лукія (вибігає). Що тут вчинилось?
Текля (тихо). Хвилимона вбито!
Лукія. Вбито?! (Падає на плече Теклі).
Урядник. Поставить стражу над трупом; а я сейчас заготовлю рапорт по начальству. (Пішов. Загальна паніка).
Кінець